

МИХАЙЛО ГАЛУЩИНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ ЧИТАЛЕНЬ, БІБЛІОТЕК І БІБЛІОТЕКАРІВ У САМООСВІТІ НАРОДУ

Майя Кострова

*молодший науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаніка*

У статті розглянуто роль видатного українського громадсько-політичного діяча в Галичині початку ХХ ст. М. Галущинського у розробленні програми процесу національної позашкільної освіти, самоосвіти та виховання, у розвитку бібліотечної справи на Галичині зокрема, його трактування ролі книжки, бібліотеки, читальні та бібліотекаря у цьому процесі.

Ключові слова: Михайло Галущинський, Галичина, «Просвіта», бібліотечна справа, бібліотеки, читальні, бібліотекар, самоосвіта.

The article analyses the role of the eminent ukrainian public and political worker of the beginning of XX c. Mykhailo Halushchynskij in the formation of the programme of national out-of-school education, self-education and upbringing in the development of Librarianship in Halychyna and, specially, the treatment by him the role of book, Library, reading room and Librarian in these process.

Keywords: Mykhailo Halushchynskij, Halychyna, «Prosvita», Librarianship, Libraries, reading rooms, Librarian, self-education.

В статье рассмотрена роль выдающегося украинского общественно-политического деятеля в Галичине начала ХХ в. М. Галущинского в разработке программы процесса национального внешкольного образования, самообразования и воспитания, в развитии библиотечного дела в Галичине в частности, его определение роли книги, библиотеки, читальни и библиотекаря в этом процессе.

Ключевые слова: Михаил Галушинский, Галичина, «Просвіта», библиотечное дело, библиотеки, читальни, библиотекар, самообразование.

Постать Михайла Галущинського (1878–1931), визначного українського громадсько-політичного, просвітнього і військового діяча, талановитого педагога, публіциста і письменника в Галичині початку ХХ ст., до недавнього часу замовчувалась, як і постаті багатьох національно свідомих галицьких діячів.

19 вересня 1998 р. в Рогатині заходом Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, ЛДУ ім. Івана Франка, Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника та громадських організацій проведено конференцію, присвячену 120-й річниці від дня народження М. Галушинського і 90-й річниці відкриття Рогатинської гімназії ім. Володимира Великого. Доповідачі висвітлювали окремі періоди життєвого шляху М. Галушинського, його педагогічну, громадсько-політичну, просвітницьку та публіцистичну діяльність. Матеріали конференції вийшли окремим виданням [18]. Наукові розвідки про М. Галушинського опублікували Б. Ступарик і В. Ковальчук [22], Я. Малик і А. Прокіп [17].

Окрім того, останнім часом у деяких збірниках і періодичних виданнях з'явилися публікації, присвячені М. Галушинському, зокрема: В. Качкана [15], В. Ковальчук [16], Я. Яціва [26], В. Гориня [13] та ін. Фрагментарні спогади про його багатогранну діяльність подають у своїх працях дослідники історичних процесів у Західній Україні, зокрема це стосується історії шкільництва [24] та історії українських громадських товариств [21].

Мета нашого дослідження — на основі друкованих праць М. Галушинського та архівних матеріалів висвітлити його внесок у розвиток бібліотечної справи, яку він вважав одним із головних напрямів просвітницької діяльності у боротьбі з неграмотністю, його трактування ролі книжки, читальні, бібліотеки і бібліотекаря у позашкільній освіті, у самоосвіті народу.

Народжений у родині священика (26 вересня 1878 р., с. Звиняч Чортківського повіту на Тернопільщині), М. Галушинський з дитинства виховувався у національному дусі, принципи якого проніс через усе своє життя. У селі при читальні була організована бібліотека, основу якої складала книгозбірня, яку подарував батько М. Галушинського, сільський священик Микола Галушинський. Фонд цієї бібліотеки поповнював і Михайло Галушинський, даруючи свої книжки [25, с. 188]. Початкову школу він закінчив у рідному селі. Середню освіту здобув у Тернополі, університетську — у Львові та Відні, де був членом та очільником студентських товариств (у Львові — «Академічної громади», у Відні — «Січі»). М. Галушинський — один із організаторів першого українського студентського віча у Львові (13 липня 1899 р.), яке започаткувало боротьбу за український університет.

Після навчання у Відні М. Галущинський розпочав педагогічну діяльність заступником учителя в Українській Академічній Гімназії м. Львова (1901–1904). Від 1904 р. до 1909 р. працював учителем у Золочівській гімназії, де розпочав активну педагогічну і громадсько-просвітницьку роботу, яка набула продуманого і планового характеру. Для поширення самоосвіти серед населення з його ініціативи в Золочеві організовано першу в Галичині громадську бібліотеку-випозичальню. Окрім того, по селах Золочівщини М. Галущинський засновував читальні «Просвіти», де виголошував реферати на загальноосвітню тематику.

1909 р. на запрошення Товариства «Рідна школа» обійняв посаду директора української приватної гімназії в Рогатині. Його організаторський хист і вдумливе керівництво, спрямоване на розробку системи національного виховання шкільної молоді, створення національної матеріальної бази та раціонального добору педагогічного колективу, спричинилися до того, що гімназія стала зразковою на теренах краю. Під час Першої світової війни М. Галущинський як резервний офіцер австрійської армії був призначений командантом українських добровольців Легіону Українських Січових Стрільців (1914) [23].

Після закінчення війни працював на державній посаді в Українській Академічній Гімназії (з цієї посади його було звільнено в 1924 р. через виступ на конференції професорів гімназії проти розпорядження кураторії про заборону української мови в гімназіях) [12] та в Українському таємному університеті.

З моменту звільнення з гімназії М. Галущинський цілком віддає свої сили діяльності в Товаристві «Просвіта», головою якого його було обрано у 1923 р. Досвід цієї роботи він уже мав, працюючи у філіях «Просвіти» Золочева і Рогатина. Основну увагу новий голова спрямовує на активізацію культурно-просвітницької та виховної праці шляхом відновлення діяльності читалень, налагодження роботи бібліотек та інших культурно-освітніх закладів з врахуванням досвіду західноєвропейських діячів. Мета цієї роботи — формування національної свідомості, освіта та самоосвіта населення.

Під керівництвом М. Галущинського розроблено програму національної освіти, яка передбачала найближчі завдання і перспективу. Програма найближчих завдань включала відновлення

всіх передвоєнних філій і читалень та заснування нових там, де їх ще не було; перевірку всіх уже відновлених після війни просвітницьких осередків; організацію при всіх філіях освітніх курсів для навчання працівників, які мали вести просвітницьку працю; організацію при читальнях самоосвітніх гуртків із залученням до них передусім молоді; боротьбу з неграмотністю; створення на базі всіх читалень бібліотек із відділами для молоді та театральних аматорських гуртків; відновлення мандрівних бібліотек; проведення активної пропаганди за збільшення членства до матірнього Товариства «Просвіта». Особлива увага приділялася зацікавленню «Просвітою» американських земляків, об'єднанню просвітньо-організаційної праці в межах Польщі, поширенню діяльності «Просвіти» на Волинь, Холмщину та Полісся, щоб згодом створити єдину просвітницьку мережу з головним проводом Товариства «Просвіта» у Львові.

Будівництво освітньо-виховної справи вимагало ініціативних, відданих своїй справі людей, які б узяли керівництво у свої досвідчені руки, і засобів, які б забезпечили виконання поставлених завдань. З огляду на це М. Галушинський виділив три основні напрями діяльності «Просвіти» на найближчий час [5]. Перший — це мистецьке виховання, яке передбачало створення аматорських театрів, музичних співочих колективів. Другий — організація бібліотечної справи, яка тоді була ще недостатньо розвинута, особливо в сільських бібліотеках при читальнях. Основною перешкодою в цьому було критичне економічне становище в краю, особливо селянства, і брак при просвітницьких осередках відданих своїй справі людей. Незважаючи на такий стан, головне Товариство «Просвіти» намагалося допомогти читальням у налагодженні бібліотечної справи. Третій напрям стосувався організації самоосвітніх змагань по читальнях, які мали б відігравати велику роль у розвитку самоосвіти й самовиховання. На думку М. Галушинського, всі три напрями роботи «можуть і мусять розвиватися тільки силами, засобами і працею самих членів освітніх установ», вони «потребують опіки систематичних і доцільних вказівок, опертих на вислідах педагогіки й методики для позашкільної освіти зі сторони освітньої централі» [5].

Окрім того, організаційна діяльність «Просвіти», яку задумав М. Галущинський, мала на меті перенесення акценту освітньої праці на «низини». Йшлося про розбудову сільських читалень, які повинні потім об'єднатися в повітові, окружні організації, а відповідно — ведення в читальнях пропаганди кооперації викликало б зацікавлення до «Просвіти» широких селянських верств, як до інституції, що приходить на допомогу в економічних справах. По-друге, внаслідок такої пропаганди досвідченими працівниками Централі виникла б тісна співпраця кооперативів із низовими ланками «Просвіти», що дало б матеріальну підтримку як на місцях, так і в центрі.

Як вважав М. Галущинський, одним із найважливіших принципів освітньої роботи мало бути її поглиблення: «Освітня праця домагається перше всього глибини, а що йно через неї ширини, домагається здорових, сильних, самодіяльних найменших клітин, а не штучного розросту централь на глиняних ногах. Тут відповідна метода праці рішаюча. Тимчасом у виборі методи праці зостає право найменшого опору, чисельність, охота попису, добуття за всяку ціну дешевої популярности. Поміж уживаними у нас засобами освітньої праці подибуємо: курси неграмотних, грімкі читання, бібліотеки, виклади, аматорські вистави й концерти і народні свята» [7, с. 9].

Проблема освіти дорослих наштовхнула М. Галущинського на пошуки й розробку методів, які б поєднували наукову діяльність із практичною з врахуванням зарубіжного та національного досвіду. Наслідком цієї праці були два підручники М. Галущинського з педагогіки для дорослих. У першому [6] автор подає кілька засобів як практично організувати освіту дорослих і, зокрема, як організувати народні читання, які вимагали кваліфікованого добору творів для читання, відповідного лектора та регламенту часу. Зацікавленню читачів могло б сприяти використання ілюстративного матеріалу, зокрема з історії України, що створювало б добре враження і давало естетичне задоволення, а «коли ще можна при читанні покористуватися артистичними образами, тоді плекання краси відбувається не тільки за допомогою слуху, але й зору» [6, с. 6].

Автор вважав: уже саме те, що читання стане поштовхом до того, «що люде сходитимуться в стоваришеннях для спільної

освіти — є великим поступом наперед. Ось так пошириться знання і світогляд нашого народу, подасться йому відомости з бувальщини, історії і літератури, кинеться не один ясний промінь на багато життєвих питань» [6, с. 8]. Наслідком цього буде зрушення з місця застою на книжковому ринку.

Окреме місце М. Галущинський відводить організації дитячих містечок, товариств молоді, бібліотек для дітей, кас та ін., маючи намір встановити дошкільну і позашкільну опіку над дітьми та молоддю. Така опіка мала би впливати на домашнє життя дитвори й молоді й доповнювати шкільне виховання в національному і громадському дусі, не залишаючи дітей і молодих людей наодинці, а даючи їм можливість спілкуватися з однолітками.

Вважаючи неграмотність страшним лихом, «гіршим від фізичної сліпоти», М. Галущинський ставить боротьбу з нею одним із основних завдань часу: «Мусимо витворити жажду книжки, бо книжка має стати одним із найліпших і найвірніших приятелів народа. Без знання читання і писання того не осягнемо. Оснування таких бібліотек на взір таких інституцій, як на западі, а головно в Америці, має стати не лише гарною мрією, але й правдивою і живою дійсністю» [6, с. 17]. Автор наводить основні правила успішного проведення курсів для неграмотних (анальфабетів), метою яких було вироблення в них «справности думання і розбудження їхньої дрімучої душі» [6, с. 18].

Окрім того, М. Галущинський подає рекомендації щодо проведення лекцій і бесід, мета яких — поширення просвіти серед народу шляхом популяризації здобутків людських знань.

Основним осередком виховання народу й піднесення народної освіти автор вважав народну бібліотеку, яка, на його думку, «цілком певно» приводить просвітян до поставленої мети. На основі досвіду просвітницької роботи в Галичині та Наддніпрянщині М. Галущинський подає рекомендації щодо організації народної бібліотеки, наголошуючи на послідовності праці, наслідком чого «поставали би бібліотеки загальної освіти, які містили би систематичний вибір книг, які заспокоювали би потреби біжучої хвилі, які давали би знання книг і вказували самий порядок читання» [6, с. 24].

У 20–30-ті роки ХХ ст. організація бібліотек у Галичині мала більші труднощі, ніж перед Першою світовою війною, і причини

були різні: видавничий рух не відновився, книги, видані до війни, були розкуплені, а ціна книжки, яку ще можна було дістати або яка тоді друкувалася, була дуже високою. Щоб зарадити цьому, М. Галущинський запропонував нові засоби як для придбання фондів для бібліотек, так і для індивідуального придбання книжок: збільшення членських внесків до просвітницьких товариств; жива агітація про те, що у громадських бюджетах повинна бути постійна рубрика на просвітньо-культурні цілі й, зокрема, на заснування бібліотек; розбудження зацікавлення до книжки, що привело б до пошуку друкованого слова: «Із збільшенням грамотності серед народу зросте потреба книжки. Із введенням всіх способів народньої освіти й народнього виховання (народні читання, виклади) зросте попит за книжкою» [6, с. 26].

Основою організації бібліотеки, вважав М. Галущинський, могли б стати добровільні пожертви громадян та вже існуючі бібліотеки, у фондах яких є по кілька примірників однієї книжки, певну кількість примірників можна було б віддати для започаткування іншої бібліотеки, бо «засадою людських бібліотек є, що книжка не сміє плісняти; вона мусить працювати, мусить з честю гинути як той жовнір на полі битви, мусить гинути в руках читачів, бо лише так сповнює вона своє завдання» [6, с. 27].

Для подальшої роботи в бібліотеці автор радив вибрати бібліотекарем кого-небудь з інтелігентів села, який би найкраще розумівся на тій справі, особливо при відборі книжок до бібліотеки, та міг би порадишити членам читальні, що читати. Відводячи бібліотекарю велику роль у просвіті народу, М. Галущинський вважав, що «завдання бібліотекаря служити читачеві, заспокоювати його цікавість, а дуже часто й думати про те, щоби ту цікавість викликати, вщипити ту потребу читачам. А ще коли особа займаюча уряд бібліотекаря, зацікавиться своїм ділом, використає досвід зложений у нас самих (диви розвідку Кузелі: «Як вести і оснувати бібліотеки при читальнях» і річники «Письма з Просвіти»), то справа людських бібліотек піде повним кроком наперед» [6, с. 27].

Окрім того, М. Галущинський радив звернути увагу на організацію двох нових видів бібліотек — мандрівних і «бібліотек на власність» й особливо — на поліпшення роботи вже існуючих

бібліотек, маючи на увазі розміщення фондів, графік роботи, рекомендації щодо відбору книжок, ведення статистики, організації письмових анкет, спільних гуртків з бібліотечної справи тощо. На його думку, «так організована бібліотека поширить книжку і сповнить своє завдання: стати розсадником знання і освіти і буде важним чинником в культурній і просвітній роботі поміж найширшими й найдальшими кругами нашого народу» [6, с. 28].

Реалізація всіх цих культурно-освітніх заходів, на думку автора, була б неможливою без створення у селах осередків (мається на увазі читальняних домів) як кінцевої умови успішної праці. Оскільки на ту пору, після воєнного лихоліття, читальні були зовсім непридатні для просвітньої роботи, потрібно було розпочати енергійну планову діяльність щодо будівництва приміщень, в яких була б читальня, бібліотека, кімната для зібрань і забав. Це поживило б культурно-просвітнє життя.

М. Галушинський був певен, що поряд з церквою та школою найважливішою установою в селі має бути читальня [11, с. 53]. На неї покладалися великі надії у культурно-освітньому й соціально-економічному розвитку народу, основними формами організації якої мали бути: читання книжок, часописів, журналів; виклади й відчити для народу; курси для анальфабетів і малограмотних.

М. Галушинському належить основна заслуга у розробці теоретико-методичних основ педагогіки для дорослих у Галичині на початку ХХ ст. Про це свідчить його підручник «Позашкільна освіта» [9] — перший в історії педагогіки, в якому автор обґрунтував термін «позашкільна освіта» і, проаналізувавши форми, методи і мету освітньої праці у світі, провів паралель із розвитком освіти дорослих серед українського народу, зокрема ознайомив читача з основами бібліотечної справи. Він вважав, що позашкільна освіта проявляється у різних сферах: через школу, університет, виклад, самоосвітній гурток, через мистецтво, книгу і книгозбірню, і що весь тягар просвітньої роботи лежить на свідомих людях доброї волі.

Мету праці в ділянці освіти М. Галушинський розглядав у широкому розумінні цього слова, віддаючи перевагу виховним завданням серед дорослих: «В освітній роботі не так важне питання знання і подавання науки, як радше виховна течія, котра пронизує освітню роботу» [9, с. 3].

Розуміючи значення книжки як чинника виховання та поширення освіти серед дорослих, він писав, що «кожен нарід, котрий називає себе культурним і хоче, щоби його таким уважали, мусить рішуче звертати увагу на все те, що давало би йому повне право до такої назви. Одним з доказів правдивої культури буде книжка і відношення громадянства до книжки» [3].

Намагаючись привернути увагу українського громадянства до книги як найціннішого надбання людства, джерела інформації, що з покоління в покоління передається впродовж кількох тисячоліть, М. Галушинський зазначав, що в останні два століття зацікавлення книжкою і сама книжкова продукція стоять на досить низькому рівні, з чого робить сумний висновок, що «наше громадянство книжки не читає, книжкою не цікавиться, воно не любить книжки» [3, с. 79].

На думку М. Галушинського, одним із найкращих засобів популяризації книжки серед населення Галичини є виставки книжок, які влаштовувалися на запровадженому Товариством «Просвіта» в жовтні 1924 р. «Святі книжки» [1]. Він радив, в якому місці і за якою формою найлегше цю виставку організувати, зокрема, як відібрати ті видання, що тоді були на книжковому ринку, відповідно налагодивши контакти з видавництвами, запросити їх до участі зі своїми виданнями. М. Галушинський наголошував на тому, що основою виставки має бути зміст, тобто розташування видань за галузями знань. Для більшого ефекту радив доповнити виставку картографіями та діаграмами про розвиток діяльності бібліотеки місцевої або даного округу, фотографіями з бібліотек, гуртків читачів.

На його думку, добре було б продемонструвати зразкову модель бібліотеки, а також організувати відділ преси та українських книжок, виданих поза межами Галичини (Київ, Харків, Полтава, Чернівці, Ужгород та в еміграції: Прага, Відень, Берлін, Америка, Канада).

Обов'язково на виставці мало бути добре освітлення виставлених експонатів. Дотримання цих вимог, вважав М. Галушинський, зумовило б велику користь виставки, яка буде спричинитися не лише до поширення книжки, але, що дуже важливо, до підвищення культурного рівня населення.

Наголошуючи на тому, що поширення знання і науки, духовного розвитку найкраще зробити через книжку, М. Галущинський зазначав, що «сей культурний засіб ще й тим важний, що він полишається при чоловікові як його вірний друг і товариш. До нього можна в кожній хвилині звернутися за порадою або за підтвердженням наших замислів». Маючи книжку під руками, можемо кожної хвилини поглибити наше знання і його використовувати для нашого добра» [10, с. 74].

Проте найбільше від нестачі книжок страждало село, оскільки потребу у друкованому слові там важко було задовольнити: книгарні далеко, пересилка важка. М. Галущинський наголошував, що зарадити цій проблемі могло лише заснування бібліотек по селах з допомогою Головного Виділу Товариства «Просвіта» [8].

Оскільки більшість передвоєнних бібліотек під час Першої світової війни були знищені, а ті, що залишилися, не мали змоги поповнюватися, то потрібно було закладати нові й поповнювати існуючі. Для цього необхідно було збільшити складки (внески) членів читалень на закупівлю нових книжок і призначити більшу суму з власних фондів. Ці гроші М. Галущинський радив вислати до просвітньо-організаційної Комісії Головного Виділу «Просвіти» з відповідно складеним списком книжок, які є в бібліотеці і яких бібліотеці бракує. Коли ж зовсім немає книжок, доручити це зробити Комісії. З огляду на ціну книжок і грошову вартість марки найменша сума мала бути 5 000 польських марок, до того ж обов'язково вислана заздалегідь. Таким чином кожна читальня за короткий час могла б організувати свою бібліотеку і постійно доповнювати її шляхом замовлення книг із Централі. Отже, скориставшись з цих порад, читальні «швидко перейдуть до бібліотек, зацікавлять книжкою людей. У читальнях почнеться рух, а між людьми буде ширитися наука і знання — важне оружжя в життєвій боротьбі!» [8].

Надаючи особливого значення розвитку бібліотечної справи в Галичині та важливій ролі бібліотек як просвітніх осередків зокрема, М. Галущинський на першому засіданні Бібліотечної Комісії оголосив причину її створення та завдання, яке мало на меті реформування бібліотеки «Просвіти» у Львові [19]. З огляду на це на засіданні було заслухано доповідь референта бібліотеки

доктора В. Ривюка щодо сучасного стану бібліотеки та Н. Дорошенко, бібліотекарки Товариства «Просвіта», про напрями реформування бібліотеки, після чого було обговорено пропозиції. Зокрема, М. Галушинський наголосив, що «бібліотека «Просвіти» повинна бути народньою — це передовсім. За браком помешкання неможливо перевести в життя організації клубів — ця справа лишається читальням, звичайно за допомогою Головного Відділу, як це було досі. Що до позашкільної освіти дітей та бібліотеки для них по цій справі зробило почин Тов[ариств]о охорони дітей та опіки над молодю, тому треба лише увійти в зносини з цим товариством і передати йому відділ дитячої бібліотеки» [19, арк. 2]. На думку М. Галушинського, «бібліотека «Просвіти» повинна так організувати справу випозичення книжок, щоб дійсно обслуговувала широкі верстви громадянства; тому не повинно обслуговуватись випозичання окремих примірників, а перейти до випозичання гуртового для освітніх товариств і читальень. Читальню журналів можливо утворити, розмежувавши для цього години випозичення та читальні» [19, арк. 2].

М. Галушинський був ініціатором відродження мандрівних бібліотек, яким надавав великого значення в поширенні книги серед населення, пробудженні інтересу до читання, який би спричинив сильний самоосвітній рух, зростання попиту на книжку, що впливало б на відновлення видавничої справи в Галичині [4]. Мандрівні бібліотеки давали б поштовх до заснування стаціонарних бібліотек.

З огляду на це М. Галушинський доручив бібліотекарю «Просвіти» Н. Дорошенко скласти 10 комплектів мандрівних бібліотек по 50 книг у кожному. На засіданні Бібліотечної Комісії «Просвіти» було розроблено засадничі принципи щодо відбору видань до кожної мандрівної бібліотеки, які поставили б її на належний рівень. Зокрема, мандрівна бібліотека мала бути «передана до диспозиції Бібліотечної Комісії». При складанні комплектів належало відібрати 50% художньої літератури, 20% — книжок для молоді і 30% — популярно-наукової літератури [20].

Мандрівна бібліотека мала обслуговувати насамперед місцевості, «загроженої денационалізацією», такі як окраїни Львова, Західної Галичини, Холмщини.

Михайло Галущинський постійно порушував питання про створення доброї бібліотеки при читальні, вказуючи на три основні чинники, важливі при її організації, — книжка, читач і бібліотекар. Особі останнього він приділяв особливу увагу, бо «бути добрим бібліотекарем це трудна річ». Він вважав, що коли читальня має бібліотекаря, котрий любить книжку і вміє з нею працювати, то його треба цінувати і допомагати в праці. Для цього Товариство «Просвіта» видало poradnik «Як закладати бібліотеки при читальнях» і «Короткий курс бібліотекознавства» С. Сірополка, де розумний бібліотекар міг знайти багато відповідей на фахові питання. Значну допомогу в цьому надавав часопис «Бібліотечний Порадник», у публікаціях якого розглядалися різні питання бібліотечної практики [2].

Велике значення для фахової підготовки сільського бібліотекаря мали організовані Головним Товариством «Просвіта» бібліотекарські курси, на яких слухачі вивчали основи бібліотечної справи, значення літератури для бібліотеки, історію, діловодство, відвідували практичні заняття [14].

Відзначаючи роботу Головного Відділу «Просвіти» щодо заохочення читача до книжки шляхом проведення «Свята книжки» та організації у Львові конференції у справі збільшення бібліотек і віднайдіння для цього коштів, М. Галущинський був переконаний, що «товариство читальні «Просвіти» може бути без своєї хати, може пробувати у винаймленій домівці, може не мати сцени ні театального приладдя, але не може бути і не сміє бути без бібліотеки» [2, с. 75-76].

Отже, М. Галущинський докладав великих зусиль до вдосконалення бібліотечної справи як окремої ділянки культурно-просвітницької діяльності, наголошуючи на важливій ролі книжки, бібліотеки, читальні та особи бібліотекаря у процесі самоосвіти й освіти населення.

1. *Галущинський М.* Вистави книжок : (з приводу свята книжки) / *М. Галущинський* // *Новий час*. — 1927. — 12 верес. (чис. 102). — С. 3-4.
2. *Галущинський М.* Закладаймо бібліотеки! / *М. Галущинський* // *Бібліотечний Порадник*. — 1926. — Чис. 3/4. — С. 71-76.

3. *Галуцинський М.* Книжка й українське громадянство / *М. Галуцинський* // Літературно-науковий вістник. — 1922. — Т. 78, кн. 7. — С. 72-79.
4. *Галуцинський М.* Мандрівні бібліотеки та їх значення / *М. Галуцинський* // Народня Просвіта. — 1925. — Чис. 1. — С. 4-5.
5. *Галуцинський М.* Найближчі завдання на просвітньому полі / *М. Галуцинський* // Діло. — 1926. — 2 трав. (чис. 96). — С. 4.
6. *Галуцинський М.* Народня освіта й виховання народу: методи й цілі / *Михайло Галуцинський*. — Львів : Коштом Товариства «Просвіта» у Львові, 1920. — 35 с. — (Загальна бібліотека «Просвіти» ; чис. 2).
7. *Галуцинський М.* Освітні завдання / *М. Галуцинський* // Заграва. — 1923. — Чис. 1. — С. 8-11.
8. *Галуцинський М.* Основуйте бібліотеки! / *М. Галуцинський* // Письмо з Просвіти. — 1921. — Чис. 1/2. — С. 16.
9. *Галуцинський М.* Позашкільна освіта : (народини, — освітні установи, — організаційні форми, — мета) / *М. Галуцинський*. — Львів, 1927. — 47 с. : іл. — (Видання Т-ва «Просвіта» ; чис. 718).
10. *Галуцинський М.* Роль книжки на селі / *М. Галуцинський* // Книжка. — 1921. — Чис. 4/6. — С. 74-75.
11. *Галуцинський М.* Як має виглядати наше село під теперішню хвилю? / *М. Галуцинський* // Народній календар Товариства «Просвіта» з літературним збірником на звичайний рік 1921. — Львів, 1920. — С. 49-58.
12. Гарантії // Діло. — 1924. — 3 квіт. (чис. 74).
13. *Горинь В.* Михайло Галуцинський — громадський діяч і організатор «Просвіти» / *Василь Горинь* // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. — Львів, 2010. — Вип. 19 : «Просвіта» — оберіг незалежності та соборності України / редкол. : *Ярослав Ісаєвич* (відп. ред.) та ін. — С. 445-452.
14. Інструкція в справі організації і ведення бібліотечарських курсів для читальняних бібліотек // ЦДІА України у Львові. — Ф. 348, оп. 1, спр. 6386. — Арк. 1-2.
15. *Качкан В.* Destruam et aedificabo (перший отаман Січового Стрілецтва Михайло Галуцинський) // Хай святиться ім'я твоє: Українознавство та пресологія (XIX — перша половина XX ст.) / *Володимир Качкан* ; наук. ред. *М. Романюк*. — Львів, 1998. — Кн. 3. — С. 129-142.
16. *Ковальчук В.* Михайло Галуцинський про вчителя та суспільне значення педагогічної праці / *Віра Ковальчук* // Наукові записки

- Тернопільського педагогічного університету. Сер.: Педагогіка. — 2003. — № 1. — С. 75-78.
17. *Малик Я.* Михайло Галуцинський у боротьбі за національну ідею / *Ярослав Малик, Анорій Прокіп.* — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. — 128 с., XXIV с. : іл.
 18. Михайло Галуцинський — Лицар обов'язку і чину : (матеріали наук. конф., присвяч. 120-річчю від дня народження і 90-річчю відкриття Рогатинської гімназії ім. Володимира Великого), Рогатин, 19 верес. 1998 р. / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та ін. — Львів ; Рогатин, 1999. — 99 с.
 19. Протокол ч. 1, засідання Бібліотечної Комісії Товариства «Просвіта» у Львові, 14 червня 1923 // ЦДІА України у Львові. — Ф. 348, оп. 1, спр. 6411. — Арк. 1-2.
 20. Протокол ч. 2, засідання Бібліотечної Комісії Товариства «Просвіта» у Львові, 2/IV 1924 // ЦДІА України у Львові. — Ф. 348, оп. 1, спр. 6411. — Арк. 3-4.
 21. *Савчак Б.* Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. — кінець 30-х років XX ст.) / *Борис Савчак.* — Івано-Франківськ : Плай, 1999. — 138 с.
 22. *Ступарик Б.* Життя, віддане національній ідеї / *Богдан Ступарик, Віра Ковальчук.* — Івано-Франківськ : Лілея=НВ, 1998. — 56 с.
 23. *Темницький В.* Українські січові стрільці : (думки й уваги з приводу укр. мілітарного руху) / *Володимир Темницький.* — Відень : Накладом «Союза визволення України», 1915. — 40 с.
 24. *Чепіль М.* Формування національної свідомості учнівської молоді Галичини (1848–1939 рр.) : навч. посібник / *Марія Чепіль.* — Дрогобич : Коло, 2005. — 540 с.
 25. *Штогрин Д.* Звиняч / *Дмитро Штогрин* // Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики / редкол.: *Ольга Соневицька* та ін. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1974. — С. 173-188. — (Український Архів; т. 26).
 26. *Яців Я.* Внесок М. Галуцинського в розробку змісту позашкільного виховання української молоді / *Ярослав Яців* // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка і психологія. — Чернівці, 2003. — Вип. 179. — С. 201-205.